

ШКОЛА НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Писанка К.О.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті розглядаються основні характеристики освіти сталого розвитку. Сформульовано критерії якості освіти сталого розвитку на рівні школи і вимоги до професійної компетентності вчителя. Доведено необхідність екологічної освіти для сталого розвитку.

Ключові слова: школа, освіта, сталий розвиток, екологічна освіта для сталого розвитку.

Постановка проблеми. Проблема виживання й подальшого існування людства гостро постає вже у другій половині ХХ ст. Вона обумовлена багатьма чинниками. Зокрема, швидким вичерпанням природних ресурсів; екологічною кризою; несприятливою демографічною ситуацією; злиднями і голодом у багатьох регіонах світу; постійними конфліктами в суспільстві; війнами з використанням зброї масового знищення; небезпекою міжнародного тероризму тощо [5, 1]. На перехресті проблем виникла концепція сталого розвитку суспільства як такого, що надійно забезпечує збереження довкілля і задоволення потреб не лише сучасності, а й наступних поколінь людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємозв'язку загальної цивілізаційних процесів переходу до сталого розвитку та модернізації освіти на засадах сталого розвитку досліджуються у роботах Б. Данилишина, В. Кухара, В. Ландика, В. Шевчука та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Характерною ознакою минулого століття було нестримне прагнення людства до забезпечення економічного і технологічного розвитку. Блискуча зовнішність прогресу забезпечувалася за рахунок нещадної експлуатації та збіднення навколишнього середовища. По суті, такі нероздільні сфери, як економіка, довкілля та суспільні інститути, функціонували ізольовано одна від одної. Почала руйнуватися сама природна основа існування та внутрішнього світу людини.

На початку ХХІ століття головним стратегічним завданням всієї світової спільноти є забезпечення стабільного та ефективного існування сучасної цивілізації на засадах цілісності природного оточення, економічної життєздатності та соціальної справедливості для нинішніх і майбутніх поколінь.

Вирішальне значення для становлення безпечного (тобто, стабільного, сталого) розвитку має стати освіта, яка є рушійною силою для реалізації необхідних суспільних змін. Україна потребує для майбутнього – відповідального та стратегічно мислячого молодого покоління. Цю потребу необхідно забезпечити у першу чергу через освіту шляхом створення шкіл для сталого розвитку, розвитку у дітей ціннісних орієнтацій, що відповідають потребам сталого розвитку як особистісно важливих і доцільних. Освіта для сталого розвитку виступає одним із найпотужніших стабілізуючих чинників соціально-економічного та екологічного розвитку України [4].

Мета статті. Формування особистості соціально-природної системи, здатної розв'язувати сукупність протиріч, що виявляються у наш час між суспільством і природою, між екологією і економікою, між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, між багатими і бідними, між наявними потребами

людей і розумними потребами, між нинішніми і майбутніми поколіннями.

Виклад основного матеріалу. Фундаментом сталого розвитку є освіта. Міністри навколишнього середовища ЄЕК ООН на П'ятій конференції міністрів “Навколишнє середовище для Європи” (Київ, 2003 рік) визнали, що освіта є одним із головних інструментів, які забезпечують охорону навколишнього середовища та сталий розвиток, і що в рамках екологічної освіти все більше приділяється уваги широкому колу питань, включених до “Порядку денного на ХХІ сторіччя”; міністри схвалили Заяву про освіту на користь сталого розвитку (надалі в статті ми використовуємо більш вживаний нині термін – “освіта для сталого розвитку”, або ОСР). Вони запропонували всім країнам включити концепцію сталого розвитку в свої системи освіти всіх рівнів – від дошкільної до вищої та неформальної освіти до освіти поза навчальними закладами, щоб сприяти освіті як ключовому чиннику перетворень.

За рішенням Ради ЮНЕСКО з 1 січня 2005 року оголошено Десятиріччя освіти для сталого розвитку (2005–2014). У березні 2005 року Україна стала однією з 55 країн, які підписали документ ООН “Стратегія освіти для сталого розвитку”.

Світова стратегія сталого розвитку в галузі освіти формулюється таким чином:

- освіта для забезпечення сталого розвитку здійснюється протягом всього життя людини та є невід'ємною частиною процесу загальної освіти;
- вона не повинна обмежуватися системою формальної освіти;
- у межах формальної освіти на всіх рівнях бажано поступово досягти міждисциплінарності;
- слід виховувати свідомих членів суспільства на розумінні взаємозв'язку та взаємозалежності людини і природи, усвідомленні ними необхідності збереження глобальної рівноваги та причетності кожного до проблем навколишнього середовища;
- забезпечити поширення знань, умінь, навичок для прийняття рішень.

Міжнародне співтовариство наполегливо закликає до переорієнтації усіх галузей освіти на цілі сталого розвитку. У різних країнах впроваджуються й успішно працюють освітні програми для дітей і дорослих з цієї проблеми. Зокрема, у Швеції, США, наших сусідів – Польщі, Росії, Білорусії тощо.

Крокуючи разом зі світовим співтовариством Україна задекларувала орієнтацію на стратегію сталого розвитку. Проте поки що говорити про реальні досягнення немає жодних підстав. ОСР не формується як окремий важливий напрям освіти, не привертає достатньо серйозної уваги Міністерств освіти чи екології. Як результат маємо майже повну непоінформованість населення щодо ідей та потреб сталого розвитку, відсутність навіть спроб реально запровадження ОСР в наявну систему середньої освіти, і дуже слабкі та мляві кроки в цьому на-

прямі вищої освіти. Винятком є лише окремі вдалі проекти громадських організацій, які не мають системного й достатнього масштабного характеру.

Отже, впровадження освіти для сталого розвитку в практику навчальних закладів є досить актуальним. Це зумовлює необхідність розробки її теоретико-методологічних основ. Проте, даний щабель загальної освіти не є абсолютно новим у педагогічній практиці.

Узагальнюючи зміст міжнародних документів і висновки ряду дослідників, в якості робочого визначення можна прийняти наступне: освіта для сталого розвитку – процес і результат прогнозування і формування людських якостей (знань, умінь і навичок, ставлення, компетенцій, рис особистості, стилю діяльності людей і співтовариств), який забезпечує підвищення якості життя в межах природної ємності природних екосистем.

На основі узагальнення вимог міжнародних документів, вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду можна запропонувати наступні критерії якості освіти для сталого розвитку на шкільному рівні.

1) Якість навчання:

- педагогічний підхід – учні вивчають відносини між минулим, сьогоденням і майбутнім, альтернативні способи розвитку, освоюють планування, способи зменшення ризиків в умовах невизначеності, критерії вибору рішень в короткостроковій і довгостроковій перспективах;

- конкретні результати в школі та місцевому співтоваристві – практичні зміни, які мають значення для сталого розвитку;

- перспективи на майбутнє – педагоги прислухаються до проблем і очікувань учнів, навчальні плани відкриті для змін; заохочується спільне навчання; враховується значення практичної діяльності;

- “культура складності” – учні та педагоги беруть невизначеність як частина життя і готують себе до “очікування неочікуваного”, усвідомлюючи важливість принципу обережності; на заняттях з усіх предметів учні працюють над власним розумінням проблем розвитку, зіставляють різні інтереси і точки зору в пошуку рішень; учні оцінюють різноманітність (біологічне, соціальне, культурне) як можливість для різноманітних варіантів змін, сприймають власні емоції в якості засобу для досягнення більш глибокого розуміння проблем і ситуацій;

- критичне мислення – учні, працюючи з протиріччями, дивляться на речі з різних точок зору і виявляють співчуття, ідентифікуючи себе з іншими, аргументуючи різні позиції, представляючи нові можливості й альтернативні дії;

- цінності – учні розрізняють фактичні знання і цінності; виявляють цінності, які стоять за тою чи іншою думкою; педагоги роз’яснюють і обговорюють з учнями;

- активна перспектива – учні мають можливість брати участь у прийнятті рішень, навчаючись на власному досвіді;

- співучасть – педагог робить акцент на розвитку в учнів умінь, необхідних для ефективної співучасті і співпраці в процесі прийняття рішень у відповідності з віком і здібностями, створює умови для становлення досвіду участі в демократичних процесах;

- навчальні предмети – теоретичні концепції академічних дисциплін часто наївні і некритичні, тому викладачі звертають увагу на актуальні проблеми та функціональні питання, сприяють розумінню складності процесу розвитку; педагоги відшукують перспективні ідеї в області ОСР, а також

застосовують інновації у викладанні традиційних дисциплін.

2) Шкільна політика:

- планування – школа враховує пріоритети ОСР у своїй місії щорічному плані роботи, задовольняє потреби педагогів у підвищенні кваліфікації в галузі ОСР; в навчальному плані виділяється час для вивчення сталого розвитку, педагоги також планують робочий час з урахуванням необхідності осмислення і роз’яснень питань ОСР; в школі існує координатор з ОСР і реалізується програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників та інших фахівців;

- шкільний мікроклімат – соціально-психологічна атмосфера така, що кожен вважає можливим висувати свої інноваційні ідеї та пропозиції; школа розглядається як майданчик, на якому всі зацікавлені сторони на різних рівнях приймають участь у прийнятті рішень; все шкільне співтовариство, особливо батьки, проінформовані про необхідність ОСР;

- оцінка ініціатив в області ОСР на шкільному рівні – школа виділяє час для роздумів і досліджень вчителів з питань ОСР, уточнює і розробляє власні критерії якості для ОСР і використовує їх в системі внутрішнього контролю, встановлює процедури, щоб використовувати досягнення ОСР на благо всієї школи (включаючи тих вчителів, які не залучені в процес ОСР).

3) Управління школою:

- самоврядування – в школі створена рада самоврядування, яка виконує просвітницьку, консультативну функцію, а також розробляє рекомендації та приймає рішення з питань сталого розвитку;

- управління повсякденним життям – рішення приймаються адміністрацією школи спільно з педагогами, учнями та батьками; суб’єкти освітнього процесу інформуються про хід та результати проведених заходів;

- моніторинг – проводяться регулярні перевірки, що стосуються задоволеності потреб школи в галузі сталого розвитку, з участю учнів, викладачів і співробітників; щорічно ставляться нові завдання, робляться нові дії для вдосконалення управління; школа прагне дбайливо керувати ресурсами, отримані результати демонструються як всередині школи, так і для зовнішньої спільноти.

4) Зовнішні зв’язки:

- співпраця з співтовариством – школа виступає як “центр співтовариства”, розглядає місцеве співтовариство в якості ресурсу для навчання, а також майданчики для практичних дій;

- партнерські зв’язки і відносини – школа співпрацює з іншими школами в цілях обміну ідеями та досвідом в області ОСР; входить в місцеві, національні чи міжнародні організації / мережі в області ОСР, в рамках яких учні реалізують власні проекти.

5) Використання екологічних технологій:

- мінімізація відходів – реалізується система заходів мінімізації та переробки вторсировини, належної утилізації небезпечних відходів;

- економія ресурсів – колектив школи залучений в економію електроенергії, води, тепла;

- вибір матеріалів і устаткування – при придбанні товарів враховується (поряд з вартістю) вплив на навколишнє середовище їх виробництва та утилізації.

Висновки та пропозиції. Отже, на наш погляд, освіта для сталого розвитку буде ефективною, якщо:

- вона буде починатися з самого народження і її основними етапами стануть сімейна, дошкільна і початкова освіта;

- не тільки сталий розвиток буде включатися до навчальних програм, але й освіта буде вносити реальний внесок у стійкість, підвищення якості життя особистості, сім'ї, роду, місцевого співтовариства, нації, всього людства, біосферна функція якого – зберігання та відтворення життя;

- будуть розроблені конкретні вимірні індикатори ефективності ОСР на різних рівнях (індивідуальному, інституційному, державному, міжнародному тощо);

- джерелами змісту ОСР стануть не тільки наука, а й мистецтво і – головне – практика, коли учні будуть залучені в мотивуючу діяльність з поліпшення стану навколишнього середовища – причому не після здобуття освіти, а безпосередньо в ході навчання;

- державними і виробничо-підприємницькими секторами буде створена необхідна інфраструктура, коли учні, освоївши ті чи інші “зелені” технології (роздільний збір сміття, відновлювальні джерела енергії тощо), зможуть реалізувати їх у повсякденному житті.

Список літератури:

1. Концепция общего экологического образования в интересах устойчивого развития (2010) <http://www.raop.ru/content/Prezidium.2010.09.29.Spravka.1.pdf>.
2. Електронний журнал “Надихаємо на дії” № 1(1), 2008; № 8 (2), 2011; № 9 (1), 2012.
3. Екологічна криза в Україні // <http://www.grinchuk.lviv.ua>.
4. Каропа Г.Н. Образование для устойчивого развития: истоки, тенденции, перспективы // Материалы Международной конференции по устойчивому развитию. – Минск, 2004. – С. 53-55.

Пысанка К.О.

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

ШКОЛА НА ПУТИ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ

Аннотация

В статье рассматриваются основные характеристики образования устойчивого развития. Сформулированы критерии качества образования устойчивого развития на уровне школы и требования к профессиональной компетентности учителя. Доказана необходимость экологического образования для устойчивого развития.

Ключевые слова: школа, образование, устойчивое развитие, экологическое образование для устойчивого развития.

Pysanka K.O.

Kharkiv G.S. Skovoroda National Pedagogical University

SCHOOL ON THE WAY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

This article discusses the main characteristics of education for sustainable development. The formulated criteria of the quality of education for sustainable development at the school level and requirements for teacher's professional competence. The proved necessity of environmental education for sustainable development.

Keywords: school, education, sustainable development, education for ecologically sustainable development.

УДК 378

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Писанка К.О.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

В статті розглядаються проблеми розвитку екологічної освіти в різних країнах світу в тому числі і в Україні, доведено необхідність екологічної освіти для сталого розвитку, розкриваються проблеми екологізації освіти у світлі нових Державних стандартів базової і повної загальної середньої, та вищої освіти.

Ключові слова: екологія, екологічна освіта, екологізація, сталий розвиток.

Постановка проблеми. На початку нового тисячоліття людство зіткнулося з безліччю глобальних проблем, від вирішення яких залежить його майбутній розвиток. Однією з них є постійний процес деградації навколишнього середовища, на тлі якого, як зазначають дослідники, в останні роки посилюється інтерес людей різних країн світу до прогнозування спільного майбутнього для всіх жителів нашої планети, завоювала Концепція Сталого розвитку [3]. Занепокоєння не тільки за власне життя,

але і за життя майбутніх поколінь призводить світова спільнота до формування нової загальної системи цінностей людства – збереження екологічної якості життя.

Стокгольмська конференція з охорони навколишнього середовища в 1972 році прийняла рекомендацію про створення міжнародної програми з освіти в галузі навколишнього середовища, де центральною ланкою стає екологічна освіта. У резолюціях конференції ООН (Ріо-де-Жанейро, 1992